

תקציר

- פרק א – למקורו ומקוריותו של מנהג קדום או הלל בקרוי מנהגנו בתימן לקרוא הלל שלם לעולם בקירוי. מנהג זה נשתמר בעדתנו עוד מזמן חכמי המשנה, ויש לנו בני גולת תימן לחזקו ולהחזיקו בשתי ידיים.
- פרק ב – כלום מותר לטפח (למחוא כפים) ביו"ט?
הטיפול נאסר ביום יו"ט מגזרת חז"ל ואף לצורך שמחת התורה. ובתימן לא נהגו לטפח לא בשמחת תורה ולא בשאר יו"ט כלל, כפשוטה שלהלכה.
- פרק ג – זמן תפילת מוסף ומנחה
זמן תפילת המוסף הוא מאחר שחרית ועד שעה שביעית ביום. עבר זמן זה ולא התפלל-פשע, אך רשאי להתפלל עד שקיעת החמה. והמנחה זמנה משש שעות ומחצה. נמצא, שיש זמן חופף בין מוסף ומנחה. ואין ראוי לאחר המוסף עד זמן החפיפה. לכן, יש להתחיל להתפלל תפלת מוסף טרם יגיע זמן זה. (ראה לוח זמנים משוער בסופה של רשימה זו)
- פרק ד – השעור המותר לטעום לפני תפילת מוסף
מותר לטעום אחר שחרית שעור של כביצה ושליש מן הפת, ומן שאר אוכלים שאין דרך בני אדם לקבוע עליהם סעודה כגון פירות, אף יותר משעור זה. **ובלבד שיקדש**. ואם לא קדש אסור לו לטעום כלום.
- פרק ה – אכילת שלש סעודות כלום זמן קבוע להם?
נראה מדברי רבנו הרמב"ם, כי שלש סעודות שבת וימים טובים זמן קבוע להן. סעודה א- זמנה ערבית; סעודה ב- זמנה שחרית; סעודה ג- זמנה מנחה. לכן, יש להקפיד לסעוד כדין כל אחת מסעודות אלו בזמנה ובפרט סעודה שניה של שמחת תורה, אף שחל להיות ביו"ט ללא שבת.
- פרק ו – קביעת סעודה על, כובנה'
ניתן לקבוע סעודה על, כובנה'. ולכן, מי שאכלה על דעת שהיא סעודתו (להגדרה זו עיין בגוף הדברים להלן), חייב נטילה וברכת המזון ככל תנאיהם.
- פרק ז – שעור המותר לשתות לפני עמדו בתפלה
אין לשתות כל משקה משכר לפני התפלה. ואם שתה מה יעשה? יעיין בדברים המובאים לקמן. והרצוי ביותר לעיין בהם אף ללא שתיה.
והמב"ה יסיענו על מעשה רצוננו, אבי"ר.

התנצלות המעתיק

- פרק א – למקורו ומקוריותו של מנהג קדום או הלל בקרוי
 - פרק ב – כלום מותר לטפח (למחוא כפים) ביו"ט?
 - פרק ג – זמן תפילת מוסף ומנחה
 - פרק ד – השעור המותר לטעום לפני תפילת מוסף
 - פרק ה – אכילת שלש סעודות כלום זמן קבוע להם?
 - פרק ו – קביעת סעודה על, כובנה'
 - פרק ז – שעור המותר לשתות לפני עמדו בתפלה
- סיכום ומקורות

התנצלות המעתיק

לו היה בדעתי שדברי כאן לא ישמעו, לא הייתי כותבם. אך מאחר שידעתי כי קהל מתפללי ביה"כ, אנשים חכמים ונבונים, עובדי ה' באמת וחפצים בטובתם ובטובת ה' עליהם, ידעתי כי לא יבישוני. ולא יבאישו מילי.

o פרק א – למקורו ומקוריותו של מנהג קדום או הלל בקרוי

"מאז ועשרים ושלש פעמים שישראל עזבן הללו יה כנגד שנותיו של אהרן. הללויה הללו אל בקדשו, לאהרן קדושו, לאהרן קדוש ה'." (ירושלמי שבת פט"ז ה"א)

הקורא התימני יבין מיד שהמדובר הוא בקריאת הלל שלם שהוא בקרוי. וכמו שמנו חז"ל וכמו שכל אדם, אם הוא תימני אמיתי – לא סינתטי, יכול למנות לעצמו מספר עניות, הללויה' שבהלל שלם. והסמיכו זאת חז"ל בירושלמי למנין שנותיו של אהרן. ומפרשי הירושלמי¹ נסבכו ונסתבכו להעלות תירוצים מתרוצים שונים למימרא זו. וכ"כ למה? כיון שנשתכחה מהם מסורת זו של קריאת הלל בקרוי כפי שנשתמרה בעדתנו – עדת יהודי תימן. וכפי שמופיעה בכל סידורי תימן העתיקים כ"י. ועתה לדברי רבנו. כתב רבנו הרמב"ם בחבורו המקיף "משנה תורה" הלכות מגלה וחנוכה פ"ג הל' יב:

¹ ראה לדוגמה בפ"י, עמודי ירושלים' על אתר. וראה גם דברי ר' דוד פרנקל ב,שירי הקרבן' על פ"י, קרבן העדה' שם, שכתב דברים מתמיהים. וראה גם פ"י הרב, יפה מראה' (הובא שם) שאומר שעל כל תיבה ותיבה היו עונין. וחבל שנשתכחה מסורת יפה זו אצלם.

מִנְהַג קְרִיאַת הַהֶלֶל בִּימֵי חֲכָמִים הָרָאשׁוֹנִים כֵּךְ הָיָה. אַחֵר שֶׁמִּבְרַךְ הַגָּדוֹל שֶׁמִּקְרָא אֶת הַהֶלֶל, מִתְחִיל וְאָמַר הַלְלוּיָהּ, וְכָל הָעָם עוֹזֵן הַלְלוּיָהּ. וְחֹזֵר וְאָמַר הַלְלוּ עִבְדֵי ה', וְכָל הָעָם עוֹזֵן הַלְלוּיָהּ, וְחֹזֵר וְאָמַר יְהִי שֵׁם ה' מִבְרַךְ מִעַתָּה וְעַד עוֹלָם, וְכָל הָעָם עוֹזֵן הַלְלוּיָהּ. וְכֵן עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר, עַד שֶׁצִּמְצָא עוֹזֵן בְּכָל הַהֶלֶל הַלְלוּיָהּ מֵאַחַד וְשָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים פְּעָמִים. סִימָן לָהֶם שְׁנוֹתָיו שֶׁל אֶהְרֹן.

והמשיך רבנו גבי כפילת ראשי הפרקים ודין אשה, עבד או קטן המקרא ומסיים וז"ל:

זֶה הוּא הַמִּנְהַג הָרָאשׁוֹן וְבוֹ רֹאשׁ לִילָךְ. (והדגשה שלי ש.פ.כ.) אַבְל בְּזִמְנֵים אֵלּוּ רִאשֵׁי בְּכָל הַמְקוֹמוֹת מִנְהַגוֹת מְשֻׁנוֹת בְּקִרְיַת וּבְעִזֵּי הָעָם, וְאֵין אֶחָד מֵהֶם דּוֹמֶה לַאֲחֵר.

(שם הל' טו)

ברוך המקום ב"ה שהפקיד עולמו לשומרים אלה יהודי תימן,² לשמור ולשמר מנהג קדום זה שאלמלא הם כנראה שהיה משתכח. כי לא ראינו אף עדה מישראל ששימרה מנהגים כה רבים שלהם יסודות איתנים כראי מוצק חזקים ובהררי קדם משנה ותלמוד, תמוכים, כעדת יהודי תימן.

ועתה אוי לנו אוי לבנינו. על שאנו מבטלים מנהג שהרמב"ם מעיד עליו שהוא "מנהג ראשונים ובו ראוי לילך". ולאִיזה סבה? אין אני יודע. התהיה שמחת כרישו גדולה משמחת קריאת ההלל תוך שימור מסורת קדמונית? ויש לי הוכחות שמנהגינו בקריאת ההלל הוא קדום, עוד מלפני שזרח אור הרמב"ם ויצא טבעו בעולם, אך אין כאן המקום להאריך. ומה עוד יש להוסיף בדבר? הישן מפני חדש תוציאו? רק נאמר עוד, כפי ששמעתי מפי זקנים, כי בכל בתי הכנסת בתימן (טיירי,³ כסאר, מסוורי, פנחס, צאלח, קאפח ועוד ועוד) קראו הלל שלם בקרוי במתכונתו הראויה לו. דבר נוסף, הקרוי מוסיף כשתים עשרה דקות על הקריאה במרוצה. מה ראינו לשנות מנהג אבותינו הקדמונים נוחי נפש, בשביל שתים עשרה דקות? וה' הטוב יכפר בעד.

ולמה לי להאריך והנה כבר דבר בזה הרה"ג יוסף צובירי זצ"ל בספרו, אמ"ת ויצ"ב' (ח"ב סי' סה) וז"ל:

קורא להם את ההלל פסקא פסקא וכו' ועונים על כל פסקא, הללויה וכו', כן היה המנהג בארץ התימן מימי קדם, **שבכל** (והדגשה שלי ש.פ.כ.) מועד שאומרים בו הלל גמור, דהיינו בברכה תחלה וסוף, השליח צבור אומר פסקא פסקא, והקהל מכוונים ועונים על כל דבור הללויה, שעד סוף ההלל יצא שעונים קכ"ג פעמים הללויה... אך דע שבתקופה שלפני מאתיים ושמנים שנה בערך, כאשר התרבו הקלקולים, בעונות הרבים, מחמת התרשלות בעבודת ה' מצד מקצת המון העם, שלא היו שמים לב למה שהש"צ אומר, ורק היו עונים הללויה כעוף המצפץ ויש שהיו יוצאים מבית הכנסת ועוזבים קריאת ההלל, דטריח להו מילתא,⁴ ויש שהיו

² וכך כתב הרב פרופ' שאול ליברמן "סוף דבר, אנו קוראים על העדה התימנית 'ברוך שמסר את עולמו לשומרים' ויזכרו לברכה הרב יוסף קאפח והאגודה להצלת גנזי תימן", בתוך, יהדות תימן' קובץ מחקרים בעריכת: ישראל ישעיהו ויוסף טובי עמ' שנה, הוצ' יד בן צבי'. (התודה לר' ד"ר א. מלמד על האיתור המהיר)

³ כך העיד בשנת התרי"ט ר' יעקב ספיר בספרו, מסע תימן: בליל פסח הביאוני לבית הכנסת של משפחת טיירי (כניס בית אלטיירי), ואחר ערבית כמנהגם גמרו את ההלל בברכה תחלה וסוף, **החזן קורא חצי פסוק, וכל הקהל עונים כאחד בנעימה אחת הללויה**, עכ"ל. צא וראה שבכל יום בו גומרים את ההלל (ואפילו בליל פסח) הקריאה נעשית בקרוי.

⁴ נימת לגלוג נשמעת בגרוננו.

עומדים מספרים זה עם זה וצוחקים, ויש שהיו לוקחים ספר ומעיינים, כל זה מסופר באריכות בספר רביד הזהב (סי' י"א), ובספר סערת תימן (ריש עמוד ט"ו) עיי"ש ושם, על כן ראו גדולי הדור למגדר מילתא ולסלק המכשולים... התקינו שיקראוהו יחד... הראשון שהנהיג כן... כמוהר"ר דוד בן יחיא חוטר⁵ זצ"ל שכן התקין בבית כנסת שרעבי והשני אשר החזיק אחריו... וגם רבים ממנהיגי בתי כנסיות אחרים פנו אליו (אל ר' דוד משריקי בעל רביד הזהב) להורותם אם להנהיג בתי כנסיות שלהם כך, והוא הורה שכן, בהעמידו שני תנאים, התנאי האחד, אם אפשר להחזיק ולקיים המנהג הקדום, באמרו לשואל, "אם אפשר לך לתקן המעוות מן הקלקולים הנזכרים, יישר חילך ויהי אלהים עמך, והחזק במנהג (הקדום) ואל תרף, ואם לאו טוב ומוטב לשנות המנהג ולקרות ההלל ביחד ובנעימה, וזהו כבודו ושבחו והודו והדרו של הקב"ה". ובתנאי (שני), שכל הקהל עם ראשי בתי כנסיות יסכימו לכך, שלא יבואו לידי ריב ומחלוקת חס ושלום, ושם ימצא בקהל אפלו אחד שיש בו מרתיחת קורח, שאינו מסכים לכך בשום פנים, שב ואל תעשה עדיף, כדי לשמור על השלום, וכו' ע"ש שממשיך ומזהיר שלא יבואו העם לידי קריאת ההלל במרוצה. שאז תהא תקנתו קלקלתו. עוד מוסיף שאין חולק גבי חג הסוכות וקריאת ההלל דאגדתא שהם בקרוי.

ואז מסיים הרה"ג יוסף צובירי ושם לבך לדבריו וז"ל:

וזאת לידע ולהודיע, שמי שיוכל להחזיר עטרת המנהג הזה לקדמותו (וכלומר קריאה בקרוי) במקצתו (אף בחלק מהימים) או בכללו, וימצא אזנים קשובות בקהלו, אשריו ואשרי כל הסרים למשמעתו.

ומורנו ורבנו עט"ר שלמה (סלימאן) בן ישראל משרקי זצ"ל רב בית הכנסת, חפץ היה שנחסה⁶, קהל מתפללי ביה"כ, בצל ברכתו של הרה"ג יוסף צובירי והנהיג בקהלנו לקראו בקרוי. ועתה מה ראינו לעזוב מנהגינו הקדום כפי שרצה והנהיג מורנו? ונתקיים בנו מק"ש: "כסיל שונה באולתו" (משלי כו יא). וכפי שכתבתי לעיל. מי יתן ויתחדש עלינו מק"ש: "מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי יי" (תהלים קז מג).

o פרק ב – כלום מותר לטפח (למחוא כפים) ביו"ט?

שנינו במסכת ביצה:

ולא מספקין ולא מרקדין ולא מטפחין.

(פ"ה ה"ב)

וכתב הרמב"ם בפרושו למשנה שם:

גזרה שמא יתקן כלי שיר. ומספקין הוא הטפוח בכלי. ומטפחין בידיים.

(פ"ה ה"ב)

ומשנה זו פסקה רבנו בהלכות שבת פרק כ"ג הל' ה וז"ל:

אין מספקין ולא מרקדין ולא מטפחין בשבת. גזרה שמא יתקן כלי שיר. ולספק לאחר ידו מותר.

כלומר הטיפוח או בלשון עמנו מחיאת כף אל כף (כפים) נאסר באופן ברור בשבת והוא הדין ליום טוב. והנותר לנו לברר אם לשם מצוה כגון שמחת התורה מותר לטפח.

⁵ ראה עליו באנציקלופדיה לחכמי תימן עמ' 150.

⁶ כמו שנאמר בישעיה כח, יז.

ועל זאת העיר מור"י הזמן קאפח שם וז"ל הזהב:

והנה מקום איתי⁷ להעיר על המנהג הגרוע המתפשט בעדתנו בשמחת תורה, רוקדים כמעשהו בחול כן מעשהו גם ביום טוב גם בשבת⁸ ואף לקחת הספר תורה החפץ ימלא ידו⁹, וכבר ראיתי "המרבים בשמחה" מרקידים ספר התורה למעלה ולמטה, יעלו שמים ירדו תהומות¹⁰, כאלו בידו חפץ של חול, זכורני חכמי וזקני תימן כאשר היו לוקחים ספר התורה בידם באימה ביראה ברתת ובזיע, ורוקדים רקוד המיוחד לשמחת התורה ולכבוד הבית המקודש בית הכנסת, פוסעים שנים שלש פסיעות ומכופפים מעט את הברכים. וזהו כל הרקוד.¹¹ שמרו על צוואת חז"ל "ואין מרקדין" פשוטה כמשמעה. עוד רעה חולה מביאים לבית הכנסת יין ומשקאות חריפים עוגות ובשר וכדומה, ונוהגים בבית הכנסת המקודש כבית חול, דבר שלא נשמע מעולם בתימן, למרבה הצער לסטים שקדמונו כבשו דרך זו, ואנו משתדלים לצמצמה ככל האפשר ומרשים רק קדוש וכבוד קל ולא יותר, ועיין שדי חמד בחלק דברי חכמים סי' קלא מה שכתב על מסירת ספרי תורה לילדים.¹² ומי יתן ויכולנו להחזיר עטרה לישנה ושמחת התורה יהיה לכבוד לתורה.

משמעות הדברים פשוטה, אין לטפח בשום פנים ואופן אלא בשינוי כלאחר ידו ואף ביום שמחת תורה, אל לנו להמשך אחר עדות אחרות להמרותינו. שהרי למנהגנו שורשים במעבה מסורת חז"ל. הבאתי את כל דבריו על אף אריכותם כי נראה שיצאו מעומק הלב. ומתוך דאגה אמתית לשלומי אמוני יהודי תימן בישראל.

כתב הרה"ג יוסף צובירי זצ"ל בפירושו, אמ"ת ויצי"ב' וז"ל:

אעפ"י שנפסקה הלכה רווחת שאין מרקדין ואין מטפחין לא בשבת ולא ביום טוב, גזירה שמא יתקן כלי שיר ורמב"ם בהלכות שבת פרק כ"ג הלכה ה' ובהלכות יום טוב פרק א' הלכה י"ז ומרן בשולחן ערוך סי' של"ט סעיף ג' ורס"י תקכ"ד, מכל מקום הדבר פשוט הוא וידוע, שאפילו כשחל שמחת תורה בשבת, בארץ ישראל, אין נמנעים מהריקודים (הדגשה שלי ש.פ.כ.) והניגונים בפיוטים לכבוד התורה, כך עלתה הסכמת כל הפוסקים האחרונים להתיר רק לכבוד התורה וביום שמחת תורה גם כשיחול בשבת, ודוקא ריקודים בלבד בלי טפוחים (הדגשה שלי ש.פ.כ.)... ועוד דע כי אעפ"י שיש מקילין גם לטפח כף אל כף דהיינו מחיאות כפים בשמחת תורה לכבוד התורה, אבותינו נהגו לאסור, שלא שמענו ולא ראינו שמטפחים

⁷ כתב כן כי אין דרכו לשטות מפירוש ההלכה עצמה. וכאן לעוצם הדברים ולחשיבותם שינה ממנהגו הטוב.

⁸ עד"כ לשון חז"ל במשנה פסחים פ"ה ה"ז וכפירוש הרמב"ם שם שהדברים נעשים שלא לרוח חז"ל.

⁹ עד"כ במלכים א יג לג, ע"ש למקור הדברים.

¹⁰ עד"כ בתהילים קז כו.

¹¹ ועל זה הערני הרב י. שבח בזה"ל: ושם הרי לא חל שמחת תורה בשבת, והוא רק יו"ט, ובכל זאת הקפידו בכל הנז'. ולקמן על תיבות, בארץ ישראל' בדברי הרב צובירי (אמ"ת ויצי"ב ח"ב ספ"ט) העיר: בתימן לעולם שמחת תורה לא יחול בשבת, מפני שאין קובעים רה"ש בימי אד"ו וכן בכל חוץ לארץ.

¹² ר' חזקיה חיים מדיני, שם כתב: לפנינו בישראל היה המנהג בעיר הזאת שבליל שמחת תורה היו זקני וטובי הבהכ"נ מקיפים את התיבה ז' פעמים ואבוקות גדולות דולקות בידם לפני המקיפים בס"ת שבידם לכבוד הס"ת (כך שמעתי ולא ראיתי) וברוב הימים נשתנה המנהג ותחת האבות יהיו הבנים שמסרו דבר זה לקטנים וקטני קטנים להקיף התיבה ונרות דולקים בידם. ואני ההדיוט בבואי הנה וראיתי מנהג זה (האחרון) והשערורית והחוצפה וקילקולים וביבלולים הנמשכים מזה. בטלתי מנהג זה לגמרי ברצון הקהל הע"י... ובמקום שנהגו לעשות זה ע"י קטנים כנז"ל ודאי דראוי לבטל המנהג כי אין זה כבוד התורה שכבודה בגדולים. ובדרך כבוד והדר לא דרך הוללות וסכלות וזה ברור.

כלל וכלל, וכדמוכח מדברי כמוהר"ר דוד משרקי בשתילי זיתים וסי' של"ט
ס"ק ה'... והדין דין אמת והמנהג בכללו מנהג ותיקין ועתיק יומין הוא,
כמקובל בידי הגאונים.

(חלק ב סי' פט)

ע"ש, שמביא מקצת מדברי הגאונים לסעד לדבריו.

ולי הקטן נראה, שאין מחלוקתם במציאות, כלומר גם מור"י קאפח וגם הרה"ג
יוסף צובירי ראו את אותה פעולה (רקוד) נעשית ע"י זקני וחכמי תימן, במה נחלקו? בגדרי
הרקוד. שפעולה זו שנראתה להם, מותרת היא לדעת מור"י קאפח ואינה בכלל רקוד
שנאסר במשנה. ולדעת הרה"ג יוסף צובירי פעולה זו אסורה, אך שמחת התורה דוחה
גזרת חז"ל. בכל אופן, שניהם נסמכו על תורת אבותינו הקדושים ומנהגם. ולא זו אפילו
כמלא נימא ממסורת חז"ל האמיתית, כפי שמקובלת היא בידנו עד ימינו.

הרב יצחק רצאבי בספרו, שלחן ערוך המקוצר' בסימן קי"ט סעיף י"ד הביא חבילה
של אחרונים המתירים לרקוד ולטפח בשמחת תורה וטעמם. והמשיך:
"אמנם בקהילותינו לא נהגו לטפח כלל, וגם אין רוקדים ממש דרך קפיצה
כנהוג בשמחת חתנים וכיו"ב, אלא רק מעט ובדרך הילוך. אולי חששו בזה,
כיון שרבו הרמב"ם לא הביא קולא זו וכן סובר בספר בתי כנסיות סימן
של"ט שלדעת מרן הב"י אין התר זה".

וסיים בדעת מהרי"ץ והשתילי זיתים אשר מקילים לדעתו ברקוד.

וכאמור לעיל בהערתי הקודמת, אין נראה לי שמחלוקתם במציאות אלא בפירוש
מהו רקוד, ולכן לא שייכה כאן מילת, קולא', כפי שנדמה לי בדעת מור"י הזמן קאפח.

אשרינו מה טוב חלקנו, מה נעים גורלנו, מה יפה מאוד ירושתנו שלא פשתה בנו רעת
הטפוח. ומקיימים דברי חכמים ז"ל לאשורם ללא שום פקפוק, נדנוד ורשרוש. יהי רצון
שלא נעזוב מנהג אבותינו הקדושים. ולא נמשך אחרי זרועות עדות אחרות הבאות
לבלענו, אשר להם כללי הוראה אחרים, שונים משלנו. וכפי שראיתי אחד חכם באמת
אבל נפתה אחרי מנהגם, שכתב שיהודי תימן נסתפחו בשנת תרמ"ב ליהודי ספרד,
ועליהם לקבל את מנהגי הספרדים בא"י. ומביא ראיה לדבריו ממקור אכזב. חבל על
דאבדין. ושוב עדים אנחנו למקורות פסקי רבני וחכמי תימן.

o פרק ג – זמן תפילת מוסף ומנחה

כתב רבנו הרמב"ם בהלכות תפלה:

תפילת המוסף זמנה אחר תפילת השחר, עד שבע שעות ביום.
והמתפלל אחר שבע שעות אף על פי שפסע יצא ידי חובתו מפני
שזמנה כל היום.

(פ"ג ה"ה)

ולעיל מינה כתב:

הא למדתי שזמן מנחה גדולה משש שעות ומנחה עד תשע ומנחה.

(פ"ג ה"ד)

נמצאת למד, שקיים זמן חופף בין המנחה למוסף והוא חצי שעה, משש שעות ומחצה עד שעה שביעית (ולכתחילה) ולכן¹³ נסח רבנו בסוף פרק ג הלכה בזה הלשון:

היו לפניו שתי תפלות של מנחה ושל מוסף, מתפלל של מנחה ואחר כך של מוסף. ויש מי שהורה שאין עושין כן בצבור כדי שלא יטעו.

(הל' יא)

ושם כתב הכסף משנה¹⁴ אחר שהביא מקור לדברי רבנו בתלמוד:

והנכון לקצר בפיוטים בתפלת השחר (הדגשה שלי ש.פ.כ.) ולכוין להתחיל להתפלל תפלת המוסף קודם שיגיע זמן תפלת מנחה גדולה וכן אנו נוהגים.

ואנו אין לנו אלא סתמות לשון רבנו שפסק במצב שכזה שתפלת המנחה קודמת. וכל זה רק בדיעבד. ואין ראוי לצבור להגיע למצב שכזה.¹⁵ וכמו שכתב הכס"מ. ולא ראיתי מי שחלק בזה. ונראה שאין צריך להקפיד לסיים תפלתו קודם זמן המנחה. מה שאין כן גבי תפלת מנחה של כל יום שיש לסיימה טרם יעבור זמנה.

o פרק ד – השעור המותר לטעום לפני תפילת מוסף

כתב רבנו הרמב"ם בספרו הגדול, משנה תורה וז"ל:

אסור לו לאדם שיטעום כלום אף שיעשה מלאכה מאחר שיעלה עמוד השחר עד שיחלל תפלת שחרית... אבל טועם ועושה מלאכה קודם מוסף וקודם מנחה. אבל אין סוּעֵד סמוך למנחה.

(תפלה פ"ו ה"ד)

ושם כתב מור"י הזמן קאפח אחר שהביא דברי הכס"מ¹⁶ והקשה עליהם:

ואין הדברים ברורים לי, כי לא נאסרה אכילת הטעימה, מה שנאסר הוא לסעוד בלבד. ויש ללמוד ממה שכתב רבנו בפ"ו סוכה הל' ו ואסור לאכול סעודה חוץ לסוכה כל שבעה אלא אם אכל אכילת עראי כביצה או פחות או יותר מעט. ואכילת עראי זו קרי לה הש"ס טעימה וכדאיתא בסוכה כו א כדטעים בר בי רב ועייל לכלה.¹⁷ לפיכך הורונו רבותינו שאכילת מעט פירות אינה נקראת סעודה, וגם פת כביצה או פחות או יותר מעט מותר לאכול לפני מוסף וקודם מנחה, ואין אסור אלא סעודה. ועראי שכתב רבנו לקמן הל' י¹⁸ (שם כתב: כיון שהגיע זמן מנחה גדולה, לא יכנס למרחץ... ולא לאכול אפלו אכילת עראי, שמא ימשך באכילה.) היינו כשתים שלש ביצים,

¹³ רבנו מדבר בשלא פשע. ואם פשע ועבר זמן זה תנאי ההלכה הנ"ל חלים גם עליו, ונראה שצריך להקדים מנחה למוסף.

¹⁴ ר' יוסף קארו מחבר הבית יוסף והשלחן ערוך, חי במאה השש עשרה. נולד בספרד בשנת 1488 עם גירוש ספרד, כארבע שנים לאחר מכן, נאלצה משפחתו לברוח לפורטוגל, ובשנת 1536 עלה לארץ ישראל והתישב בצפת עד יום מותו בשנת 1575.

¹⁵ וכבר הערני הרב א. חממי כי דברי כאן נאמרו ע"י חכמי הזמן, כגון: כה"ח ס' רצא ס"ק ב, חו"צ א"ש ע"ה בספרו או"ל ח"ב פכ"א סימן ס"ד. וע"י הוא בעצמו בקונטרס, בית תפלות'.

¹⁶ שדעתו להתיר פירות כביצה ולא יותר ולאסור פת כזית, שזוהי אכילת עראי. אבל פת פחות מכזית נחשב טעימה אפילו לדעתו ומותר. והתודה לרב י. שבח שהעירני על כך.

¹⁷ וראה פרש"י שם. וגרסת המ"מ (הובאה בהל' שסו"ל פ"ו הל' ו), ועייל לדרשה'. ונראה דהיא היא.

¹⁸ צ"ל ה.

אע"פ שהוא אוכל אותן עראי עד שיגיע לביתו ויגמור סעודתו. וכפי שהגדיר רבנו אכילת עראי בפרושו למשנה סוכה "ואכילת עראי הוא שיאכל כמות מועטת ולא יתכוון בו שיהא סעודה ואינו אוכלו אלא להשקיט רעבונו עד שישלים אכילתו אחר כך". וראיה לכך שהגזרה היא שמא ימשך, משמע שהוא יושב ליד שולחנו אלא שנתכוון לאכול עראי, אבל אם לוקח בידו כביצה או פחות או יותר מעט ואינו יושב ליד שולחנו מה מקום לגזרה שמא ימשך כי אין לפניו במה להמשך.

עוד כתב מור"י קאפח בהלכות שופר סוכה ולולב פ"ו אות יד וז"ל: משנה פ"ב הל' ד אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה. ושם כתב רבנו, ואכילת עראי הוא שיאכל כמות מועטת ולא יתכוון בו שיהא סעודה, ואינו אוכלו אלא להשקיט רעבונו עד שישלים אכילתו אחר כך. והנה נתבאר ברבנו שתי הגדרות או שתי מגבלות לאכילת עראי, האחת שאינה ארוחתו של אותה העת כלומר ארוחת בוקר או צהרים או ערב. אלא כגון שהיה טרוד ועסוק והציקו הרעב ואכל משהו להשקיט רעבונו, ובעוד שעה כשיתפנה יאכל ארוחתו הקבועה. אבל אם הוא מסתפק באותה אכילה מועטת ולא יאכל יותר עד מועד הארוחה הבאה זוהי סעודת קבע ואין שיעור לכמותה אלא אפילו כזית הוא קבע, אבל יש לה שיעור למעלה דאין לאכול תליסר רפתי כההיא דברכות מב א'¹⁹ ולומר עראי היא, אלא כביצה או יותר מעט, המעט הזה למדונו רבותנו הוא מיעוט הביצה השניה, כלומר כביצה ושליש, ויליף לה רבנו מההיא דסוכה כו א אמר ר' יוסף תרתי ביעי... מעתה אין מקום לדעת רבנו לשעורין שכתבו האחרונים לעראי.

וכמו שכתב המאה"ג מור"י קאפח כן העלה מו"ח כסאר בפירושו הכולל, שם טוב' על אתר, אחר שתמה גם הוא על מסקנת הכס"מ, כתב:
ולפיכך כתב רבנו ז"ל כאן סתם, אבל טועם, דמה לי פת מה לי פירות בטעימה הוא שרי דלית ביה ואותי השלכת וכו' (מלכים א יד ט). ושיעורן אחד, דכזית או יותר מכזית אפילו פת מותר.

וכנראה שהיא הוראה ברורה-ידועה בתימן, שאין הבדל בין פת לבין פירות לענין זה. וההבדל אינו אלא בשעור סוג המאכל המותר לאכול, כי קביעות סעודה בפת ואין קביעות סעודה בפירות, לדעת הרמב"ם. ונחלקו הרבנים הנ"ל בשעור הטעימה מהו. ואין כאן המקום להאריך על מקור הוראה זו בתימן.

עוד נעיר, כי מה שנאמר בהלכה "אבל אינו סועד סמוך למנחה" הכוונה כחצי שעה זמנית לפני המנחה. וכך מעיד מור"י קאפח:

ובתימן נהגו כהרי"ף ורבנו, ולעולם לא התחילו סעודה גדולה כגון סעודת נישואין או מילה אחר חצות, גם בעלי בתים הקפידו בדרך כלל לסעוד **קודם חצות** וכלומר עד חצי שעה זמנית טרם זמן המנחה דהוי סמוך וכך העירני הרב אברהם חממי. ובודאי לא משהגיע זמן מנחה גדולה דהיינו שש ומחצה, וכמו שכתב רבנו לעיל פ"ג ה"ב.

(תפלה פ"ו אות יד)

כיון שלדעת הר"י רצאבי אין קביעות סעודה על, כובנה' לא הבאתי דבריו בענין זה. והרוצה, יעיין עליו בשלחנו המקוצר סימן ל"ד סעיף ד-ו.

¹⁹ שם נאמר: רב הונא אכל תליסר ריפתי בני תלתא תלתא בקבא ולא בריך, א"ל רב נחמן: עדי כפנא?! אלא כל שאחרים קובעים עליו סעודה צריך לברך.

העולה מהאמור לעיל, מותר לאכול פירות או תבשיל אף ללא שיעור כי אין בדברים אלו קביעות סעודה. ואף מותר לטעום פת כשיעור ביצה ושליש לא יותר. ולדעת מו"ח כסאר עד כזית בלבד. ובכל אופן אין לקרב לאכול לשלחן ערוך שמא ימשך באכילה זו, אלא כל שהוא דרך עראי - מותר.

ומה לגבי נטילת ידים/מים אחרונים לאכילה זו?

כתב רבנו בהלכות ברכות:

כל האוכל הפת שמברכין עליה המוציא צריך נטילת ידים תחלה וסוף... וכן כל דבר שטבולו במשקה צריך נטילת ידים תחלה.
(פ"ו הל' א)

על ראשון אחרון ועל אחרון ראשון. על אחרון ראשון, כתב מו"י קאפח שם אות ד: הלוקח ירק או צנון ומטבלו בחומץ או בשמן זית וכדומה... בכל אופן משמע דרך כשיש נוזל בעין ומטביל בו את הירק וכן פרש"י... ומעולם לא נהגו בבתי משתאות וגם בבתי הפרטיים לטול לאכילת בשר צלי שנתבשל במים "שוייה ממרקה" וכן אפשר ענבים רחוף וכן שאר ירקות אע"פ שמנטף מים. אבל נטלו בברכה רק כאשר מטבילים במשקה.

ע"ש, שמביא ראיה לפירושו בדעת רבנו מדברי רבנו עצמו בפיהמ"ש.

ולזה הסכים גם מו"ח כסאר בפירושו הכולל, שם טוב' וז"ל:
ודע דמדהזכירו לשון טיבול, משמע דאינו חייב בנט"י, אא"כ הוא מטבל ממש, או שהמשקה שבאוכל ניגר כשבא לטול האוכל בא לידי טיבול, אבל אם יש לחלוחית ע"ג האוכל, אפי' יש בה טופח ע"מ להטפח לא בעי נטילה, דלא מקרי טיבולו במשקה.

ע"ש שמביא ראיה מהתלמוד מסכת כיפורים פרק יוה"כ.

אלא שנחלקו במקרה של משקה הניגר שמו"ח כסאר מצריך נטילה ונראה שמור"י קאפח אינו מצריך, שהרי כתב אע"פ שמנטף מים, כנ"ל ועדיין צל"ע.

כתב מורנו הישיש הרב יחיא קאפח בתשובה (פורסמה במאמרו של הרב אהרן קאפח, שקיעין מתורת הרב יחיא קאפח' בתוך, לראש יוסף מחקרים בחכמת ישראל' בעריכת פרופ' יוסף טובין) וז"ל בקיצור והרוצה יעיין עליה במקור:

לא נעלם מעיניך ידידי, רבוי הדעות והחלוקים שהמציאו רבותינו האחרונים כהררים העשויים בשערה דקה העשויה להנתק מכובד המשא... ומגן אברהם כתב דדבר שאין דרך בני אדם אין צריך נטילת ידים, דבטלה דעתו אצל כל אדם. ומינה נילף, שהבשר אין דרך לטבולו והמים שנתנו בשעת בשול, לא לצורך טיבול אלא לצורך בישול לבד. וכן ירקות או פירות שרחצו אותם להעביר הלכלוך, לא מסתברא שיהא צריך נטילת ידים בגלל לחלוחית שעליו ממי הרחיצה, שלא אמרו חז"ל, אלא טיבולו במשקה. וכל חומרות אלו אין להם שורש בדברי רז"ל. ולפיכך לעניות דעתי נראה דכל משקה הבא לאוכל כאוכל, ואין צריך נטילה, והוא שיהא המשקה מועט כדי לבלול אותו, אע"פ שטופח על מנת להטפח. אבל אם הציף עליו מים רבים, ודאי צריך נטילה. ואם יסכימו חברי עמי, אהיה סניף להם. והשם יתברך יצילנו משגיאות אכי"ר.

הדברים המשתמעים מהאמור לעיל לפי דעתי החלשה, ואודה לחברים אם יעירוני על חולשתה, ש'כובנה' אשר מטבלים אותה ב'חלבה' והחלבה כלולה במים או באחד משבעה משקים, אין צריך נטילה משום, דבר שטבולו במשקה. כל זאת כשאינה ניגרת כחרוסת. וכך שח לי בשם מור"י קאפח ידידי מורי ורעי ר' חיים בן מוהר"ר עזרי גיאת והוסיף ששעור זה הוא כדי שנטה כליה והיא תזל. ואני כשלעצמי אין ידוע לי אם הדברים תואמים לתשובת סבו (הובאה לעיל) ויש לעין בדבר במסגרת אחרת. נותרה רק שאלה אחת והיא, האם על דבר שאין דרך לטבולו במשקה חלה חובה נט"י ולא נאריך בזה לעת כעת. וכבר העירני הרב א. חממי שיש כמה תשובות למור"י קאפח בזה הענין.

גם הר"י רצאבי סבור שהמנהג לטול רק לטיבול, אלא שחולק בדברים אחרים ע"ע בשלחנו המקוצר סימן כז סעיף יט-כד.

ועל ראשון אחרון, עתה נותר לברר מהי הגדרת "פת שמברכין עליה המוציא", שניתנה בהלכה שהובאה לעיל, ע"מ לדעת מהו שעור חיוב נט"י. כתב רבנו בריש הל' ברכות:

מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון... ואין חייב מן התורה אלא אם שבע... ומדברי סופרים שאכלו אכל כזית מברך אחריו. ומדברי סופרים חייב אדם לברך על כל מאכל ומאכל תחלה ואחר כך יהנה ממנו... וכן מדברי סופרים לברך אחר כל מה שיאכל וכל מה שישתה. והוא שישתה רביעית והוא שיאכל כזית.

(הל' א-ב)

נמצאת אומר, יש שעור לברכה אחרונה ואין שעור לברכה ראשונה. מ"מ בנדון דידן חייב לטול תחילה (בברכה) וסוף²⁰. וצריך לאכול את הכזית בכדי אכילת פרס שהוא זמן הלוקח לאותו אדם לאכול שלש ביצים. ע"מ שיתחייב ברכה אחרונה מד"ס.

כל זאת טוב ויפה במוסף של ר"ח בחול, אך מה לגבי קדוש היום בשבתות וימים טובים? האם צריך לקדש קדוש היום לפני טעימה זו או שמא אינו צריך? ואם קדש, כלום יש כאן מקום סעודה? והאם עלתה לו סעודה?

ובכן לשאלה זו נדרש לדברי הרמב"ם בפרק כ"ט מהלכות שבת הל' י וז"ל שם:

ומצוה לברך על היין ביום השבת קודם שיסעוד סעודה שניה. וזה הוא הנקרא קדוש רבא מברך בורא פרי הגפן בלבד ושונה ואחר כך יטול ידיו ויסעוד. ואסור לו לאדם שיטעום כלום, קודם שיקדש. וגם קדוש זה לא יהיה אלא במקום סעודה.

נראה ברור בדעת רבנו שהטעימה מצריכה קדוש בין לאכילת פת בין לשאר דברים. ולכן אם סעד-טעם כדון, ואכל כביצה ושליש, או פחות ובכדי שיתחייב ברכת המזון, פשוט הוא שחייב לקדש טרם יאכל. ונראה לי שאף יצא ידי חובת סעודה שניה בכך. ודווקא אם קבע סעודתו על סעודה-טעימה זו. ויש לו לבצוע על שתי ככרות ולזה רמזתי באמרי לעיל, כדון. ובמקרה כזה יש לחלק למסובים לא יותר מכביצה ושליש ולא פחות מכזית לכל אחד ואחד.²¹ ברם, ברכת המזון בסעודה שכזאת תהיה דרבנן כיון דבעינן, ושבעת'

²⁰ כמו שכתב רבנו בפרק ו מהלכות ברכות הל' א' הובא לעיל בראש הפרק. ועיין גם דעת מרן בשלחנו הטהור סי' קנח סע' ב-ג.

²¹ והעירני הרב י. שבח שאין ראוי לעשות כן לדעתו.

ולכא. אלא שיש לדון עוד, אם יצא ידי חובת שמחה ברגל, שהגדרתה לדעת רבנו בבשר וביין. וכאן לפני התפלה אסור לו לשתות יין.²² ואם זהו כבוד וענוג שחייבו חז"ל בשבתות ובימים טובים.

ונחתום פרק זה בשאלה שנשאלה כבר בתימן בענין זה, ממנה רואים כי מנהג זה לאכול בין שחרית למוסף חדש הוא והמוני. שאלו²³ חכמי העיר, דמאר' להרה"ג יחיא בן (שוכר) יהודה אלבדיחי²⁴ זצ"ל שאלה וז"ל:

שאלה. מעיר דמאר

יורנו רבותינו היושבים על כסא ההוראה, הנועדים לסקל המסילה ולהסיר המכשלה... אודות הדבר הנהוג בזמנינו ביום ש"ק (שבת קודש), כי כל העם מקצה הולכים לבתיהם אחר תפילת השחרית קודם קריאת התורה, לאכול מעשה קדירה, אריך או לא אריך (פי' כשר או לא). ואם צריכים המה להמתין עד אחר קדיש תתקבל ואח"כ יצאו ענוים וישבעו, או לא שרי אלא עד כביצה. וכדרך שהתירו טעימת פת, וגם אם צריך לקדש תחלה או לא. וצריכים אנו למודעי אם יצאו רוב הקהל ונשארו המעוט, אם צריכים המעוט להמתין לרוב בקריאת התורה או לא. כי על כן²⁵ אלה יצאו עוררין והמחלוקת גדולה ורבה, ורוב לא יוכלו לסבול התענית עד אחר יציאה מבית הכנסת, כיון שדרכינו להמשך הרבה בקה"ת (בקריאת התורה) ומה גם כשיש חתן בבהכ"נ. כי על כל אלה הפרטים יורנו המורים לצדקה. ואל נא תניחו מקום לצרעת המחלוקת לפשות בינינו. אבל רדפו אותה מהרה עד החרמה.²⁶ וכו'

תשובה.

מ"ש כי כל העם מקצה וכו' אריך או לא אריך אודיע לך, שהמנהג מקרוב נתייסד אצל רוב ההמון, (הדגשה שלי ש.פ.כ.) משירדה חלשות בבני אדם בזמנים אלו, ואין יכולים לעמוד בתענית עד שיצאו מבהכ"נ, מפני שמאריכין בקריאת ס"ת ומוסף ושארית התפלה וקריאת פרק ממנורת המאור. ואם לא יאכל עד זמן יציאה מבהכ"נ, יהיה לו מיחוש בראשו או בשאר אבריו... ע"כ, היודע בעצמו שאינו יכול לעמוד בלא אכילה ויתבטל מעונג שבת, אריך ליה למעבד הכי, הואיל וכבר התפללו שחרית. ומי שיודע בעצמו שהוא בריא, ומחמיר על עצמו עד שיתפלל מוסף תע"ב. ומה ששאלת ואם צריכים להמתין וכו', הדבר פשוט שמי שנגעה יראת ה' בלבו, אין מן הראוי לו שיעזוב חזרת התפלה וקדיש שאחריה ויצא.

ע"ש שהאריך להביא סעד לתשובתו מדברי השלחן ערוך כפי שהבינו כמה ממפרשיו. ודן עוד לענין קדוש ומסיק כדכתבו 'רוב הפוסקים', שצריך לקדש.

קצרו שלדבר, התיר הרב הנ"ל לאדם חולה ושאינו יכול להתאפק עד גמר התפלה לאכול מעט. ויתכן אף יותר מכביצה, ע"מ שיוכל לעמוד בתפלתו והוא מרוכז. ומשום

²² עיין לקמן בפרק, שעור המותר לשתות לפני עמדו בתפלה'.

²³ הובא בספר חן טוב סי' מד, עמ' קפז.

²⁴ ראה עליו באנציקלופדיה לחכמי תימן עמ' 33.

²⁵ אולי צ"ל, כל'.

²⁶ גם מדברים אלו, גם ממה שכתבו "כי על כן אלה יצאו עוררין והמחלוקת גדולה ורבה" וגם מתשובתו של ר' יחיא אלבדיחי נראה שהיתה מריבה בין אישי הקהל. והרב הנ"ל כתב את הדברים כדי שלא ינצו איש בחברו ולהרבות השלום. וכך כתב בסוף תשובתו: ולא הוכרחנו להשיב, אלא כדי שלא יחזיק אדם את ישראל ברשיעי ח"ו... ובזה יבוא כל העם בהשקט ושלוש ובטחה אכ"ר.

עונג שבת. וסיים בראוי לאדם היודע בעצמו שאינו צריך לאכילה זו, שאין לו להשתמש בקולא זו. וכל זה ובלבד שלא יבואו לידי מחלוקת.

o פרק ה – אכילת שלש סעודות כלום זמן קבוע להם?

כתב רבנו הרמב"ם בספרו הגדול "משנה תורה" וז"ל:

חייב אדם לאכול שלש סעודות בשבת, אחת ערבית ואחת שחרית ואחת במנחה.

(שבת פ"ל הל' ט)

מדיוק לשון רבנו "אחת ערבית ואחת שחרית ואחת במנחה" מסיק המגיד משנה²⁷ על אחר כי דעתו של הרמב"ם "שמצוה לעשותם באלו הזמנים". בהמשך דבריו מביא המ"מ את דעת בעל הלכות גדולות שכתב, אפילו מפסיק בשחרית באמצע סעודתו ומברך ברהמ"ז ואח"כ מברך המוציא וחוזר ואוכל. ולפי דעתו (בה"ג) יוצא בדרך זו ידי חובת שלש סעודות. ובחתימת דבריו מביא את דעת ספר העתים²⁸ שמצוה לעשותן באלו הזמנים ומעלה כמותו, וכמו שדייק (המ"מ) על נכון מלשון רבנו בהלכה להלכה. ומסיים המ"מ שאין לדעת רבנו קביעות סעודה במיני פירות.²⁹ ולכן אין יוצאין ידי חובת סעודה שלישית או כל סעודה אחרת על מיני פירות (ג'עלה).

משנה פרק טז ממסכת שבת הל' ב:

מצילין מזון שלש סעודות, הראני לאדם לאדם, והראני לבהמה לבהמה. כיצד, נפלה דליקה בלילי³⁰ שבת מצילין מזון שלש סעודות, בשחרית מצילין מזון שתי סעודות, במנחה מצילין מזון סעודה אחת. ר' יוסי אומר לעולם מצילין מזון שלש סעודות.

וכתב רבנו בפירושו שם:

האדם חייב בשלש סעודות בשבת אחת בליל שבת, ושניה ביום שבת בשחרית ושלשית במנחה וכו'. ומסיים ואין הלכה כר' יוסי.

(שבת פט"ז הל' ב)

מדברי רבנו בפיהמ"ש מסיק המאה"ג מור"י הזמן קאפח כי הזמנים במשנה בלילי, ביום, ובמנחה, הם דווקא לחיוב זמן הסעודות וכפי שהעלה המ"מ.

²⁷ ר' אינוידאל די טולושה, מנושאי כליו העקריים של הרמב"ם, חי בספרד במאה הארבע עשרה.

²⁸ ר' יהודה בר ברזילי אלברצלוני, חבר את ספרו, ספר העתים' במאה התשיעית לאלף החמישי. שם כתב (הוצ') מקיצי נרדמים, קראקא, (תרס"ג עמ' 285): ואית דנהוג למעבדינהו כל חדא בפני עצמה חדא בלילא וחדא בצפרא וחדא במנחה והיינו עיקר ג' סעודות ובהכי נפיק אינש ידי חובה, ע"ש שיוצא נגד המנהג לסעוד כמה סעודות בזמן אחד ומביא ראיות לדבריו.

²⁹ עיין גבי אכילת מיני תרגימא בהלכות שופר סוכה ולולב פ"ו הל' ו משם נראה ברור שלא כדעת מי שאומר (הר"מ מרוטנבורג הובא ברא"ש מס' סוכה פ"ג) שיש קבע לפירות אם קבע סעודתו עליהן. וראה עוד במפרשים שם האם נחשבת אכילת עראי או שמא אין שמה אכילה כלל. וראה עוד תוס' מס' סוכה כז ע"א ד"ה במיני תרגימא.

³⁰ מלת לילי כאן אינה באה לרבות אלא היא צורת יחיד בארמית, תרגום ליל=לילי. (בראשית ח, כב; שמות יב, מב; ויקרא ח, לה; במדבר ט, כא) ואף על פי שרבנו כתב את ספרו, משנה תורה' על טהרת העברית יש מילים שנתאזרחו או עוברו יתכן בעקבות רבנו הקדוש במשנה שבת טו ג, טז ב, כיפורים ד ד, סוכה ב ה, ביצה ב ו, ר"ה ב ט ועוד רבים כאלו.

כלומר, חייב אדם לאכול שלש סעודות בזמנים שונים ביום השבת, כך שלכל סעודה קיים הזמן שלה. לפיכך, האוכל שלש סעודות בערבית או שתיים בשחרית וכן אדם שצם מחצית היום או אכל פירות בלבד ולאחר מכן אכל בזמן המנחה שלש סעודות כתקנו, זו אחר זו, יצא ידי חובת סעודה אחת בלבד. וצריך לסעוד בערבית והוא משיקדש ועד חצות הלילה ובדיעבד עד שיעלה עמוד השחר, בשחרית והוא משיקדש ועד זמן המנחה, ובמנחה והוא משעה שישית ומחצה ועד ליציאת היום המקודש בין שהיה שבת בין יו"ט וכדלקמן. (ויש שמצריכים מעין קדוש או קביעת סעודה על היין גם בסעודה שלישית).

כל זה טוב ויפה לשבת בה אנו מחויבים כאמור בשלש סעודות. אך עולה השאלה האם בחג שמיני עצרת או בכל חג אחר קיימת חובת שלש סעודות כתקנו ובזמנו.

נראה ממה שכתב רבנו בהלכות שביתת יו"ט פ"ו הט"ו:

כשם שמצוה לכבד שבת ולעצמה, כך כל ימים טובים שצאמר לקדוש
 יי מכבד (ישעיה נח יג), וכל ימים טובים צאמר בהם מקרא קדש (ויקרא
 כג), וכבר בארנו הכבוד והעונג בהלכות שבת.

מקיש רבנו בין כבוד שבת לכבוד יו"ט ומה שכתב "וכבר בארנו הכבוד העונג בהלכות שבת" הכוונה בפרק שלשים. ושם (הל ט') באר את אופן חיוב שלש סעודות, הובא לעיל בתחילת הפרק.

ועל זאת כתב מו"ח כסאר וז"ל:

יש מי שפירש דברי רבנו ז"ל דקאי אבציעה על שתי ככרות, אבל לא לענין
 ג' סעודות, דבי"ט א"צ אלא ב' סעודות, ויש מי שפירש דקאי אף אג'
 סעודות, וכן נראה עיקר פשטיות ההלכה, דקאי אכולהו, דהאי יו"ט נמי
 אקרי שבת, וכמו שבשבת צריך כל אלו, כמו כן ביו"ט, וכן כתב ג"כ בפ"ו
 מהלכות יו"ט... (עיין במובאה לעיל) הרי שהשווה שבת ויו"ט יחד לכל זה.
 (שבת פ"ל ה"ט)

ועוד, ממה שכתב רבנו שם הל' י"ח:

אף על פי שאכילה ושתייה במועדות בכלל מצות עשה, לא יהא אכיל
 ושתייה כל היום כולו. אלא כך היא הדין, בבקר משכימין (הדגשה שלי
 ש.פ.כ.) כל העם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, ומתפללין וקוראין
 בתורה בעצן היום, וחוזרים לבתיהם ואוכלין. והולכין לבתי מדרשות
 קורין ושנינן עד חצי היום, ואחר חצי היום מתפללין ותפלות המצותה,
 וחוזרין לבתיהן לאכול ולשתות שאר היום עם הלילה.

נראה מדברי רבנו שכתב "וחוזרין לבתיהם לאכול ולשתות", שחייב אדם בסעודה שלישית אף בימים טובים. וכבוד ימים טובים ככבוד השבת שהרי נאמר "שבתות ה'" כלומר גם ימים טובים הם בכלל הגדרת שבת לענין עונג וכבוד. וגם בהם חייב אדם לאכול שלש סעודות. וכדיוק מו"ח כסאר. וגבי מנהג תימן, כבר כתב מור"י הזמן קאפח בפירושו הגדול ל"משנה תורה" פ"ל אות כה:

וכך הוא מנהגנו בשבתות וימים טובים. וקובעים סעודה שלישית בפת ויין ומגדנות בין מנחה למעריב וכו'.

ע"ש. וכך היה נוהג למעשה.³¹

³¹ כך העיד בפני ר' דוד צחי חתנו, ששימש ומשמש הגובה בבית הכנסת שלו, בתוספת נופך אישי. אך הרב י. שבח העיד: "אני הצעיר נוכחתי בבית הכנסת שלו ביום טוב (כמדומני יו"ט א' של ר"ה) ולא הלך לביתו לסעוד סעודה שלישית, אלא נשאר בביהכ"ס לתפילת ערבית. וצ"ע! וכוונת מארי – על סדר הלימוד והאכילה שווה יו"ט לשבת שאוכלים פת ודלא

כתב הרה"ג יוסף צובירי זצ"ל בספרו, אמ"ת ויצ"ב' וז"ל:

הגדרת שמחת תורה ומקומה בפני ספרי התורה ובבתי כנסיות בכל הודה והדרה, אינו מתבטא לא באכילה ולא בשתיה, אלא בכוונה לפני ה' לכבוד תורתו ולשמה, ביראת הרוממות³² והתפעלות הרוח ונשמה, המתבטאות, בה באותה מדה שעשה דוד המלך בפועל לפני ארון התורה, ככתוב ויהי כי צעדו נושאי ארון ה' ששה צעדים וכו' ודוד מכרכר בכל עוז לפני ה' וכו' וכתוב ותרא את המלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה' וכו' (שמואל ב', ו', י"ג י"ד ט"ז) שהיה מרקד ומשבח לפני ה' בכל כוחו (רש"י והרד"ק ותרגום יונתן שם) וכו' (וע"ש, שהביא ראיות מהמקרא ומחז"ל). ולפי זה תבין, כי אעפ"י שמרבים לכבד את יו"ט של שמחת תורה בסעודה נכבדת דשינה וכו'.

ע"ש, שהרבה בשבח השמחה האמיתית שאינה מתוך אכילה ושתיה.

וכך התהווה והיה מנהג אבותינו ביהדות תימן מדור לדור בהדרגה, כאשר אך החלו בימי קדם במנהג אמירת פיוטים בודדים ושונים ביום שמחת תורה... עד שהגיעו לסדר ערוך וקבוע...

...אולם לפני מאתיים שנה בערך, התחדשו מנהגי הפיוטים, שאז הנהיגו רבני תימן בקהלותיהם להוציא כל ספרי תורה שבהיכל והוסיפו פיוטים... וענין הסעודה שעושים לכבוד סיום התורה, כדאיתא במדרש רבה (שה"ש פרשה א' סי' ט'), דרבי אלעזר לימד שעושים סעודה לגמרה של תורה עיי"ש. אנו מקיימים אותה... וכן מחלקים בכל בית לכל הבנים והבנות ממתקים ופירות, לא כאלה שנהגו לזרוק ולפזר ממתקים בבתי כנסיות, כך שכל הנערים והילדים קופצים אוספים וחוטפים, דמלבד שדוחפים אחד את השני כדי לחטוף ובאים לידי כעס, גורמים רעש וזלזול וקלות ראש בבית הכנסת. וכו'.

ועם זאת יש צורך להעיר למקצת המוני עם מבני עדתינו, שיחדלו ממה שנהגו מנהג חדש להביא לבתי כנסיות ביום שמחת תורה לחם ובשר ויין ושכר, כאילו לשם מצוה, ואוכלים ושותים ומשתכרים ובאים לידי קלות ראש בבית הכנסת, ואפילו אלה שאוכלים אחר תפילת שחרית מחוץ לבית הכנסת, (הדגשה שלי ש.פ.כ.) נכשלים בכמה מכשולים, יש שאוכלים בלי קידוש ובלי נטילת ידים ומבלי שום ברכה, ויש שבאים לידי שכרות של לוט, ובזיחות דעתם צועקים מקללים ומחרפים, עד שכל שמחתם נהפכת לתוהו ולחילול השם. יש להעיר... שכל מנהג אפילו אם תהיה קדמוניותו מלפני אלפי שנים, אם בסיבת אותו מנהג נכשלו ההמון באיזה קלקול או נזק או בושה היו מבטלים אותו ומחליפים אותו בנוהג מתוקן יותר (חלק ב סימן פו-פז).

ע"ש, שמביא ראיה לדבריו ממשנה פרק ג דכיפורים.

כתוס' שמועיל תרגימא לשבת. אבל גוף הענין לחיוב סעודה ג' ביו"ט במיוחד ביו"ט א ערב יו"ט של גלויות לא נחת כאן, וכך נהג למעשהו", ע"כ. ודברים דומים לאלו שח לי הרב אהרן קאפח בפירוש דברי הרמב"ם כאן. ונראה לעניות דעתי שמור"י הזמן קאפח סבור כדברי הסמ"ג לאוין סי' ל, וכהבנת הטור או"ח סי' רצא את לשון רבנו כפשוטו. ועיין גם בספר המנהיג לר' אברהם ב"ר נתן עמ' קעט. והרבנים הנ"ל תופסים פי' הב"י או"ח סי' רצא וכפסיקתו בש"ע שם. וראה גם דברי הזהר שמעבירים בפ' ויקרא דף צד-צה.

³² לפירוש מושג זה עיין בספר 'חובות הלבבות' לרבנו בחיי בן פקודה השער השלישי שער עבודת ה' פרק ג ד"ה 'והאופן השביעי' וראה שם גם הערה 7. מהד' מור"י קאפח. ואם תרצה ראה עוד דברי מור"י קאפח הלכות יסודי התורה פ"ב אות ב.

כתב הרב יצחק רצאבי בספרו, שלחן ערוך המקוצר' וז"ל:
 יום שמחת תורה שחל להיות בשבת (בארץ ישראל), צריך להקפיד לעשות
 סעודת שחרית קודם חצות היום שאז הוא זמנה, כי מצות היום בשלש
 סעודות, משא"כ כשחל בחול דליכא קפידא בזה, מאחר שאין נוהגים אז
 לאכול סעודה שלישית. לפיכך כשחל בשבת ישכימו להתפלל, כדי שיוכלו
 לומר כל הפיוטים והתפילות, ויספיקו לקדש ולסעוד קודם חצות היום.
 (סימן קי"ט סעיף יז)

ועל דברי הר"י רצאבי כאן העיר הרב יוסף שבח כך: "ואינו נכון, אלא אף ביו"ט ללא
 שבת צריך לקדש קודם חצות לפני הגעת זמן מנחה, וכך נוהגים בכל יו"ט".

o פרק ו – קביעת סעודה על, כובנה'

מוסכם מעם הרבנים מור"י קאפח והרה"ג יוסף צובירי זצ"ל, שאם קבע סעודתו על
 כובנה' ברכתה המוציא וטעונה נט"י תחילה וסוף וברכת הזן לאחריה.

וכך נמסר בשם הרה"ג יוסף צובירי, ע"י הרב יוסף ערק, אחד מת"ח ששמשו את
 הרה"ג יוסף צובירי, לרב אהרן בדיחי, רבה של אור יהודה והסביבה. וכך שח לי הנ"ל
 בטלפון, וכך גם פרסם בשמו הרב בדיחי במאמר שערך באחד מגיליוני, אור השבת'
 בנושא זה.

וז"ל מור"י קאפח בפירושו ל, משנה תורה' הל' ברכות פ"ג אות כא:
 וכך נוהגים אצלנו לעשות לא בקרקע אלא בקדרה ולגבי אופן עשיית ה, כובה
 דארעא' התלמודית בתימן) ויש לה אותה הצורה ועדיין יש עליה צליל השם
 התלמודי "כובא-נה" ופת אפויה היא אלא שאין לה אחת מצורות הלחם
 המקובלות, וכלל לנו רבנו כלל כל שהוא דרך אפייה אלא שאין לו צורת
 פת כגון זו (כובנה') או כעין כעכים קטנים או טבעות, או מקלות כל שקבע
 אחשבה ומברך המוציא ושלש ברכות (פי' ברהמ"ז). וכל שאינו דרך אפייה
 אלא דרך בשול כגון הסופגנים שהבצק צף בתוך השמן הרוחח נהי דחייבת
 בחלה מפני שעיסתה עבה אך אינה דרך אפייה אלא דרך בשול וברכתה
 במ"מ אף שקבע עליה. וכך מה שנקרא אצלנו "לחוח" פטור מן החלה מפני
 שעיסתו דלילה מאד ויוצקין אותו למחבת בכוס או בכלי המיוחד לכך
 "מד'ר" והוא מתבשל במחבת דרך בשול ולא דרך אפייה ולפיכך ברכתו
 במ"מ אפלו קבע. וכו'.
 עיין בדבריו שם.

עוד כתב שם (אות כג):
 ...כי לחמניות מתוקות מעט שמביאים במסבות לחם גמור הם וטעונין
 נט"י וברכתן המוציא ולבסוף שלש ברכות (פי' ברהמ"ז) אפלו לא קבע.

אך דעת מו"ח כסאר היא "שאינן, כבאנה' בסוג לחם" ולכן "אין מברכין עליה
 אלא בורא מיני מזונות" כי היא לדעתו בסוג בישול.

ודעת הרב יצחק רצאבי היא, שברכתה במ"מ לעולם ואף אם קבע. שכ"כ בספרו שלחן ערוך המקוצר' סימן ל"ד ס"ק י: כבאנה, ברכתה במ"מ אפילו קבע סעדתו עליה. שאעפ"י שאין בה משקה, מ"מ הרי היא מתבשלת בכלי סגור דוקא עם ההבל שבתוכה, וזיעת משקה הרי היא כמשקה. וכן המנהג.

אחר המחילה, אין אני מבין בעניי הגדרת המילים, ההבל שבתוכה' אימתי נעשה הבל ואולי התכוון הרב להבל שבתוכו בתוך הכלי, נוסף על כך ממשפטי התרמודינמיקה מוכח, כי אין ההבל מתגבש לעבור מצב צבירה לכדי נוזל בכלי סגור וחס. ולפיכך אין כאן שום משקה. וריחא לאו מילתא היא. ועצ"ב. עוד ע"ש הערה יג שיוצא נגד שני הרבנים הנ"ל ומביא ראיות לדבריו אלא שאינו מובנות לי וכדי להמנע מלכתוב תשובה עליו לא אביא דבריו. וכיון שהזכרנו, לחוח' חלק הרב יצחק רצאבי כך: לחוח עבה באמצעיתו 8-10 מילימטר, ברכתו במ"מ וניתן לקבוע עליו סעודה. ואם הוא מ-4 ועד 7 מ"מ ספק, ולא יאכל ממנו אלא פחות משעור קביעת סעודה. ומ-3 מ"מ ומטה, ברכתו במ"מ אפילו בקביעת סעודה. ואני שואל האם עלינו להביא, נוניוס' או קליבר (מד מילימטרי) מעתה לארוחה? ומה נעשה בשבת שהמדידה נאסרה? ודו"ק.

o פרק ז – שעור המותר לשתות לפני עמדו בתפלה

כתב הרמב"ם בהלכות תפלה פרק ד הל' יז וז"ל:

שכור אל יתפלל, מפני שאין לו כוונה. ואם התפלל תפלתו תועבה. לפיכך חוזר ומתפלל כשיתרוצץ³³ משכרותו. שתי אל יתפלל, ואם התפלל תפלתו תפלה. אן זה הוא שכור ואן זה הוא שתי, שכור זה שאין יכול לדבר לפני המלך. ושתי זה שיכול לדבר לפני המלך ואין משתבש. אף על פי כן הואיל ושתה רביעית יין לא יתפלל עד שיסיר יינו מעליו.

מה שכתב רבנו שעור רביעית הוא לגבי יין אבל לגבי יי"ש (=ערקי') דליתא במקורות התלמודיים, כיון שעדיין לא הומצא, נראה לי שיש להחמיר ואפילו ששתה פחות מרביעית אל יתפלל. ואם התפלל, דבר זה כבר תלוי במצבו של האדם וכפי שהגדיר רבנו. ועל פי הנתונים שיובאו לקמן.

להבנת מושג, יתרון' לעומת, יסיר יינו מעליו' נענין בדברי רבנו בהלכות ביאת המקדש פ"א הל' ושם כתב גבי כהן ומורה הוראה שתויים:

שתה כדי רביעית בלבד והיה בה מים כל שהוא, אן ישן מעט, אן הלך כדי מיל, כבר עבר היין ומוחק לעבוד. אבל אם שתה יותר מרביעית, אפלו מזוג, שינת מעט אן הדרך מוסיפין בשכרותו. אלא ישהה לפי השכרות עד שלא ישאך משכרותו שום דבר בעולם.

כנראה שהמושגים, יתרון', ויסיר יינו' חופפים, אלא שיסיר יינו קל יותר. והמושגים תלויים בכמות ובמזיגת השתיה. ד"א, מדיוק לשון רבנו שתוי אל יתפלל, משמע אפלו משהו ואפלו מצבו שפיר עד שיכול לדבר לפני המלך לא יתפלל. מה עליו לעשות? להסיר את יינו מעליו (לגמרי). כיצד? זה כבר תלוי באדם, בכמות היין ובמזיגת הכוס וכפי שכתב

³³ כלשון הכתוב תהלים עח סה "כגבור מתרונון מייך", וכפירוש רס"ג שם.

בהלכות ביאת המקדש. יתר על כן, מחקרים חדשים מראים כי האנזים (c ADH) שאחראי על פעולת פירוק האלכוהול בקיבה, וכך מונע מהאלכוהול מלהגיע דרך מחזור הדם למוח, מחל לעבוד רק אחר שתית כמויות גדולות של אלכוהול כדוגמת יין חי או יי"ש. אבל הוא לא נכנס לפעולה כאשר שותים מעט יין מזוג ויתכן שזהו החילוק שהצביע עליו רבנו בהלכות ביאת המקדש בהשפעת השינה וההליכה על אנזים זה. בכל אופן ברור כפי שקבלתי מרבתי שרבנו בדק דבר זה לפני שכתבו בספרו הגדול, משנה תורה' וכפי שנהג לבדוק כל דבר ודבר לאשורו.

מחקרים שנערכו לאחרונה הראו,³⁴ כי מדת השכרות תלויה בכמה גורמים, כמות האנזים מפרק האלכוהול c ADH בקיבת השותה, מין השותה וגילו, משקלו, רגילותו לשותות (מחקר זה הראה גם שרמת פעילותו של האנזים יורדת אצל "שתיינים כרוניים"), יחס כמות השומנים לכמות המים בגוף ועוד.

הגדרת משטרת התנועה לאדם שיכור היא "חמישים מיליגרם של אלכוהול במאה מיליליטר של דם". כמובן שאנו לא נוכל לקבל הגדרה זאת כי היא חסרה את ההיבט ההלכתי, זוהי קביעה שרירותית למצב של נהיגה. וע"מ לצור סטנדרט הלכתי גלובלי יש להוועץ בכמה וכמה פוסקים. ואין זו מטרתנו כאן. נוסף על כך לא ניתן לבדוק את הש"צ כל אימת שירד לפני התיבה...

בכל אופן כפי הנראה לעניות דעתי, אין לשותות מאומה מדברים המשכרים לפני תפלת מוסף או כל תפלה אחרת. ואם קדש ושתה יין, עליו להסירו מעליו עד שעת התפלה. ועצה טובה לדעתי היא שיקדש על משרת צמוקים.

הרה"ג יוסף צובירי זצ"ל לא התייחס לשכרות, כיון שמקהלותיו נוהגים שלא לסעוד בבכנ"ס כלל, אלא כל סעודת שמחת תורה נעשית כשכל אחד מקהל המתפללים ספון בביתו עם משפחתו.

הר"י רצאבי קצר "משום דלא שכיח שכרות אצלנו". בכל אופן כתב גבי כהנים שאם שתו יותר מרביעית אין נושאים כפיהם (סי' קי"ט ס' ט"ז). גם מו"ח כסאר לא העיר מאומה.

ואין דרכו של מור"י קאפח להתייחס ולהעיר על דברים שכאלו, כיון שהם נוגדים את ההלכה לדעתו (עיין במובאה הבאה). וגם עקב יחסו של הרמב"ם למשקאות אלו ובפרט במסיבות. ואם תרצה עיין בדבריו המאלפים של רבנו בספרו הקדוש, מורה הנבוכים' ח"ג פ"ח.

ולסיום נעתיק דברי רבנו בהלכות שביתת יו"ט:

כשאדם אוכל ושותה ושמח ברגל, לא ימשך בין ובשחוק ובקלות ראש ויאמר שכל שיוסיף בזה ירבה במצוה, שהשכרות והשחוק הרבה וקלות הראש אינה שמחה אלא הוללות וסכלות ולא צדקנות על ההוללות והסכלות אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל שצאמר תחת אשר לא עבדת אתה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב (דברים כח מז). הא למדת שהעבודה בשמחה. ואין אפשר לעבוד את השם לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ולא מתוך שכרות.

(פ"ו הל' יט)

³⁴ ראה מחקרו של ד"ר צ'רלס ליבר 'Alcoholism: Clinical and Experimental Research' פורסם בכתב העת 'Rates and Data' ע"י 'Lippincott Williams & Wilkins' גליון ינואר 2003.

ושם העיר מור"י קאפח בזה"ל:

ומכל מקום לא כתב רבנו שחוזרין לבית הכנסת להתפלל ערבית. משמע שהעדיפו להתפלל בבית. וכך היה מנהגנו בתימן מתפללין מוצאי שבתות ומוצאי ימים טובים יחידים בבית, מחשש שמא יהיה הש"צ שתוי יותר מן הראוי.

וכשאני לעצמי איני מבין פשט לשון מור"י הזמן קאפח, מה פירוש "יותר מן הראוי"? שהרי כבר נפסקה הלכה שתוי אל יתפלל. וראה עוד מה שכתב בספרו, הליכות תימן עמ' 9 (ירושלים תשכ"א). ואולי י"ל שבלשונו המחוכם כלל גם את האדם שיחס כמות השומן לכמות המים בגופו נמוך מאד, והאנזים פועל אצלו כראוי ובמהירות, שאין היין משפיע עליו אלא לאחר שתיה מרובה של אדם רגיל. ועדיין צל"ע.

ויתכן שניתן לחלק (כפי שעשה הרב י. שבח) בין יי"ש, בו לא נזכר שיעור בדברי רז"ל, ובו מדבר מור"י הזמן קאפח. לבין יין. והכל לפי חזק השתיה ונתוני האדם. ובכל אופן לא נחתנו לעצם גזרת שתוי/שיכור שהיתה נהוגה בתימן עד הדור האחרון. רק נאמר כי ברור הוא שהתפללו יחידים בביתם ולא פרקו מעליהם תפילת ערבית של מוצאי שבתות, אלא שלא ראו עצמם ראויין להיות שליחי צבור בזמנים אלו. וראה גם מה שכתב לאחרונה הרב אהרן קאפח³⁵ במאמרו "ערבית של מוצאי שבת בצבור או יחידים" ובמאמרו "עוד על ערבית של מוצאי שבת בצבור או יחידים" (יריעות אהרן עמ' 69-71).

הערה קצרה: נשאלתי רב יוסף שבח יצ"ו, ביום ראשון ל' תשרי תשס"ד, גבי כסוי ס"ת בטלית והשאר את אדם בביהכ"נ לשמרים. וענני, שאין שום חיוב מצד הדין לעשות כך, אם יחד מקום לספרים גבוה עשרה. אך ראוי הדבר, כיון שמצויים ילדים הרוצים להראות את כחם לחבריהם ('שופוני יא נאס') ועלולים להגיע לידי נפילת ספר. ד"א הזכיר הרב שבח מחלוקת בינו לבין הרב אברהם חממי גבי דעת מור"י קאפח כפי שהבינה הרב חממי בענין זה, ונביאה בקצרה. לדעת הרב חממי: ארון שאינו גבוה עשרה אע"פ שיש דלתות ופרוכת, אינו חולק מקום לספר תורה. וכך שמע מפי המאה"ג מור"י קאפח גבי מעשה שהיה בארון ס"ת בבית הכנסת שלו בנחלאות, שהיה גבוה פחות מעשרה והעיר שארון כזה הוא שלא כדין. ולדעת הרב שבח, אפילו הניחו על הרצפה אם יש דלתות ופרוכת כבר חלק מקום לעצמו ומותר להפנות את הגב אליו, ע"כ.

סיכום ומקורות

רבות נתלבטתי אם להעלות על הכתב את הנהגת הועד מיום שמחת תורה האחרון שנת תשס"ד. ולבסוף החלטתי שלא לכותבה ורק להמליץ לשנותה מטעמים מובנים לכל מי שיקדיש מעט זמן ללמוד את הדברים.

³⁵ ראה עוד בנדו"ד מאמרו של הנ"ל "דרכה של שמחה ביום שמחת תורה" וגם "עוד על דרכה של שמחה ביום שמחת תורה והנספח לזה"

תודות:

תודה מקרב לב, לרב אברהם חממי, לר' עמוס טובי ולרב יוסף שבח שהואילו בטובם לעבור על הדברים והעירו את הערותיהם מי באריכות ומי בקצרה. המב"ה ישלם שכרם כפול מן השמים, אמן.

ובכן, בהא נחתינן ובהא סלקינן.

השעות העומדות לרשותנו בלא פשיעה (נכון לשנת תשס"ד) הן כדלקמן:

- סוף זמן קרית שמע: 8:00
- סוף זמן תפלת שחרית: 9:08
- חצות היום: 11:25
- מנחה גדולה: 11:54
- צאת הכוכבים: 17:40

הצעה מספר 1:

שחרית 7:00 + הלל בקרוי.
קריאת התורה.
קדוש ו, געלה' למעלה. (תוך הקפדה שלא לאכול יותר מכביצה ושליש).
מעט פזמונים והקפות שנשארו מאמש.
הפטרה, 'חתן בראשית' ופזמון 'שפעת רביבים'.
תפלת מוסף.
קדוש וסעודת שבת באולם בית הכנסת. (יש להקפיד על תחלת הסעודה לפני חצות)
מנחה, בתנאי שלא שתו יין. (ולא מצינו מנהג זה נהוג בקהלותינו) ואם שתו תדחה לצהריים.
ונפטרים לבתיהם לשלום.
לימוד בספר קהלת.

הצעה מספר 2:

שחרית 6:50 + הלל בקרוי.
קריאת התורה ומיד לאחר מכן מוסף.
קדוש ו, געלה' למעלה – מחוץ לבית הכנסת (לובי מעילים). (תוך הקפדה שלא לאכול יותר מכביצה ושליש).
אמירת פזמונים שנשארו מאמש (או כולם, בהתאם לזמן).
קדוש נוסף וסעודת שבת באולם בית הכנסת. (יש להקפיד על תחלת הסעודה לפני חצות או כחצי שעה לפני מנחה גדולה)
מנחה, בתנאי שלא שתו יין. ואם שתו תדחה לצהריים.
ונפטרים לבתיהם לשלום.
לימוד בספר קהלת

הצעה מספר 3:

שחרית 6:45 + הלל בקרוי.
קריאת התורה.
מחצית פזמונים והקפות שנשארו מאמש. (יש לקבוע מראש היכן עוצרים ולהודיע זאת לקהל)
הפסקה: קדוש וסעודת היום על לא יותר מכביצה ושליש- פת. במקרה זה יש לבצוע על שתי ככרות (ראה הסתייגותו של הרב י. שבח בגוף המאמר, פרק ד). ניתן להגיש ג'עלה ללא הגבלה. מים אחרונים וברכת המזון.
המשך פזמונים והקפות.
הפטרה, 'חתן בראשית' ופזמון 'שפעת רביבים'.
תפלת מוסף. (יש להקפיד על תחלת התפלה לפני מנחה גדולה דהיינו שש ומחצה) מנחה.
סעודה שלישית.
ונפטרים לבתיהם לשלום.
לימוד בספר קהלת.

הצעה מספר 4 (הרב א. חממי):

שחרית 6:30 + הלל בקרוי.
קריאת התורה.
הפטרה, 'חתן בראשית' ופזמון 'שפעת רביבים'.
תפלת מוסף.
פזמונים, אחרי קדוש והגשת "מעט מזעיר עוגיות וצימוקים ותמרים+שקדים (כי החוט המשולש לא במהרה יפרד בכל הגשה) ומשקאות קלים בלבד. וזה מה שאפשר למעט בתיפלה". (בכל אופן אין להכניס אוכל לבהכנ"ס).
סעודה, או ללא סעודה. בהתאם למרחק בית המתפלל מבהכנ"ס. (שהרי יש להתחיל בסעודה לפני 11:25).
חלק מהקהל (הקרובים) נפטרים לבתיהם לשלום. והרחוקים שאינם יכולים להגיע לבתיהם ולהתחיל בסעודה עד חצות היום ישארו לסעודה בבהכנ"ס.
ונפטרים כולם לבתיהם לשלום.
לימוד בספר קהלת.
מנחה.

הערה: יש לתכנן לוח זמנים מפורט בהתאם להצעה שתבחר ולהביאו לידיעת הקהל.

מקורות

תלמוד ירושלמי

שבת פט"ז ה"א

תלמוד בבלי

ברכות מב א

סוכה כו א

משנה

שבת פט"ו ה"ב

ביצה פ"ה ה"ב

סוכה פ"ב ה"ד

הרמב"ם

משנה תורה

ברכות פ"א ה"א-ב

תפלה פ"ג ה"ד-ה

תפלה פ"ג ה"א

תפלה פ"ו ה"ד

שבת פכ"ג ה"ה

שבת פכ"ט ה"י

שביתת יום טוב פ"ו ה"ח

שביתת יום טוב פ"ו ה"ט

מגילה וחנוכה פ"ג הל' יב

והערות הרבנים (מור"י קאפח ומו"ח כסא"ר) על המובאות הנ"ל.

פיהמ"ש

ביצה פ"ה ה"ב

מרח"ט יוסף קארו

כסף משנה

תפלה פ"ג ה"א

הרה"ג יוסף צובירי

אמ"ת ויצ"ב

ח"א סי' סה

ח"ב סי' פט

הרב יצחק רצאבי

שלחן ערוך המקוצר

סעיף קי"ט סימן י"ד

סעיף קי"ט סימן י"ז

סערת תימן

עמ' טו

ספר חן טוב

עמ' קפז

קרבן העדה

ירושלמי פט"ז ה"א

שו"ת רביד הזהב

סי' יא

שתילי זתים

סי' שלט ס"ק ה

אינטרנט: מחקרו של ד"ר צ'רלס ליבר 'Alcoholism: Clinical and Experimental Research' פורסם בכתב העת 'Rates and Data' ע"י 'LIPPINCOTT Williams&Wilkins' גליין ינואר 2003.